

OGAHIY IJODIDA AXLOQIY MASALALAR TAHLILI

Maxsudova Mavluda Shukurullo qizi

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya fakulteti 3-kurs talabasi

ANNOTATSIYA: Mazkur maqolada Muhammad Rizo Ogahiyning "Ta'viz ul-oshiqin" Devonida keltirilgan g'azallarida ma'naviy va axloqiy qarashlar tasvirlangan. Devonda Ogahiy mamlakatni idora qilish masalasiga xalq manfaati, yurt obodligini ko'zlagan holda yondoshgan, insonning farovonligi va baxt-saodatini birinchi o'ringa qo'ygan. Darhaqiqat, axloq va odob har bir jamiyatning ma'naviy qiyofasini belgilar ekan, jamiyat va shaxs manfaatlari chuqur o'rganilayotgan, ma'naviy komillik darajasi takomillashib borayotgan bugungi kunda Ogahiyning "pokiza gavhar so'zlari ruhimizni poklab, o'zligimizni anglashga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Karimov.T, Qodirov. M, "Taviz ul-oshiqin", "Munis ul-ushshoq", axloq, insoniylik, vatanparvarlik, iymon, e'tiqod, saxiylik, poklik, mehr-muruvvat, "g'ayratgoh", "gavhari gimmatbaho".

Muhammad Rizo Ogahiyning boy axloqiy merosi, o'tmishdan saqlanib kelayotgan xulq-odob qoidalari, o'gitlariyu pansd-nasihatlar haqida o'zining tarbiyaviy ahamiyatini yo'qotmagan. Buyuk allomalarning kasb-hunar va ilm-fanni egallash haqidagi hikmatli fikrlari, donolik, adolat, shijoat, iffat, mo'tadillik, to'g'rilik, saxiylik, mehnatsevarlik, ishq-muhabbat kabi insoniy fazilatlar xususida nurma'no so'zlari hozirgi kunda ham hammani yaxshilikka va xayrli ishlar qilishga undab, kishilarni yovuzlikka, adolatsizlikka, nodonlikka qarshi kurashga chorlab keladi. Muhammad Rizo Ogahiy axloq masalariga bag'ishlangan maxsus asarlar yozmaganlar, axloq ilmining nazariy-falsafiy jihatlar bilan ham shug'ullanmaganlar. Ular ijtimoiy-axloqiy qarashlarini gumanistik g'oyalarini badiiy yo'l bilan, ya'ni g'azal, qasida, ruboiylar hamda badiiy- tarixiy asarlarida bayon etganlar. Shuning uchun ularning gumanistik g'oyalari ijtimoiy-siyosiy qarashlari, mavjud tuzumga bo'lgan tanqidiy munosabatlari bilan qorishib ketadi. Bunday yondashuv mutafakkirlar gumanistik merosining o'ziga xosligi va muhim xususiyatlarini bildiradi. Zero,

mutafakkirlar asarlarida halollik, rostgo'ylik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik singari axloqiy fazilatlar gumanistik g'oyalar sifatida keladi, ular insonda oliyjanob xislatlarni shakllantirishga qaratilgan. Muhammad Rizo Ogahiy xalqning dard-armonlari, orzu-intilishlarini, odam va olam, shaxs va jamiyat, turli ijtimoiy guruhlarning ziddiyatlariga, munosabatlarini gumanistik g'oyalari nuqtai nazarudan baho beradi. Muhammad Rizo Ogahiy ijtimoiy-axloqiy qarashlarida Qur'on, hadislar va tasavvuf ta'limotidagi insoniylik, poklik, mehr-u muruvvat, saxiylik, xokisorlik, insof, hayo, imon-e'tiqod, vijdoniylik, bilimdonlik, mehnatsevarlik va vatanparvarlik kabi fazilatlarini egallash muhim o'rin egallaydi. Bunday axloqiy g'oyalar nafaqat o'sha davrda, balki hozirda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zero, hayotning o'zi tasdiqlaganidek, ma'naviy barkamollik, axloqiy yetuklik mamlakatning demokratik taraqqiyotiga tayanch bo'ladi. Shuning uchun ham jamiyatni demokratiyalashtirish va yangilash, mamlakatni modernizatsiya va isloh qilish jarayonida mazkur ijtimoiy-axloqiy qarashlardan o'rinli va samarali foydalanish dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Muhammad Rizo Ogahiy falsafiy-axloqiy qarashlari negizida Sharq falsafasining ta'siri yaqqol sezilib turadi. U XIX asrning, o'zi yashagan davrning eng muhim voqealarini qalamga olar ekan, inson ma'naviyatiga, axloqi, xulq-odobi va uni shakllantirishga alohida e'tibor qaratgan. Insonni ulug'lab uni har narsadan sarbaland deb bilgan.

Sarbaland o'lsam ajab ermas bani odam aro,

Kim muayyan ul sarafroz nasli odamdir mango.

Ogahiy bu fikri bilan Tangri taoloning insonni hattoki farishtalardan ham ustun va ulug' qilib yaratgani, insonni yerdagi xalifam deb ataganligi, ya'ni insonga barcha yaratganlaridan ko'ra ko'proq muhabbat bergani unga tafakkur qilish imkoni berilganligini nazarda tutadi. Demak inson boshqa jamiki mavjudotlardan sarbalanddir. Ogahiyning yana bir g'azalida insonning yashashdan maqsadi, uning jamiyat va ma'naviy hayotdagi o'rni haqida falsafiy mushohadaga boy fikrini qog'ozga tushirar ekan u umrning o'tkinchiligi, hamma "g'ayratgoh"ga, ya'ni dunyoga mehmon bo'lib kelganlarning ketishi, mana shu qisqa davr ichida abdiylikka daxldorlik, komillikka intilib yashash zarurligi bayon gilingan. Quyida shu parcha:

Bu g'ayratgoh sayrig'a adab birla qadam qo'ykim,

Necha ozoda jismi har qadam ostidadur pinhon.?

Muhamad Rizo Ogahiy barcha insonlar bu hayotda aqlga egalik qilishlari bilan bir ekanligi, lekin aqliy darajalari bilan bir-biridan farqlanishlarini majoziy tarzda tushuntirgan. U aql egalarini ikki turga bo'ladi. Yuksak aql egalari va xudbin aql egalari. Insonlar mana shu aql darajalariga qarab ijtimoiy hayotda o'z o'rinlariga ega bo'ladilar. Ogahiyning zamondoshi bo'lgan Munis Xorazmiy ham o'z g'azallarida olamni, borliqni mavjudligini aks ettiradi. Xorazmiy ana shunday ahamiyatdagi g'azalida uning naqshbandiya tariqatiga xayrihohligi ifoda etilgan:

Soliki rohi fano ko'rmas safar ranginikim,

Naqshbandiy manzili maqsaddur avval kam ango.

Xorazmiy bu g'azali bilan inson qalbi eng oliy xazina bo'lib unda Allah maskan tutadi. Dilida Allah bo'lgan kishi botiniy go'zal bo'lib, mutlaq ruhning jilvasi bilan kamolot sari intiladi. Mutlaq ezgulik egasi bo'lmish Allah o'zining ilohiy kitobi bo'lmish Qur'oni Karimda insonni ezgu ishlar qilish, ezgulikka ezgulik bilan javob berish uchun yaratdi. Zero, Allah insonni yaratib, ezgulik namunasini ko'rsatgan ekan, uning bandasi bo'lmish odamzod ham ezgulikka ezgulik bilan javob berishi kerak. Shuning uchun ham Ogahiy e'tiqodni ezgulikka va go'zallikka muhabbatning ularga iqtido qilishning eng oliy darajasi deyish mumkin deb hisoblaydi. Shu ma'noda u inson ezgulikka e'tiqod orqaligini erishadi degan fikrni olg'a suradi. Binobarin Qur'oni Karim va hadislarda haqiqiy ezgulikni yuksak namunalri qayd etib o'tilgan. Zero, "...butun islom dunyosi jumladan, respublikamiz aholisio'z tarixiy o'tmishida barcha inson zotiga mehr va muruvvat ko'rsatishni o'zining muqaddas vazifalaridan biri" deb bilgan. Shoir dono kishilarni, ilm-u donish bilan shug'ullanuvchi, aql bilan ish yurituvchi, hikmat, ilm-u kalom, sarf-u nahv ilmlarini egallashga intiluvchilarni haqiqiy insonlar deb ataydi. Uning fikricha ilm-u ma'rifat insonni yuksaklikka ko'taradi, ma'naviy-axloqiy kuchlarni oshiradi.

Ilm andoq ganji nafi'idir bani odamg'akim,

Kimda ul bo'lsa, iki olam bo'ur obod ango.'

Bunda shoir o'zining fikri bilan ilm ikki olamga ham tegishli yaxshiliklarni keltirishga dalolat qiladi. Bu bilan shoir insondagi ma'naviy boylikning moddiy boylikdan ustunligini ta'kidlaydi. Shoir ilm-ma'rifat odamni hayvondan farqlaydi degan fikrni ilgari suradi.

Odamdur ilm-u donish birla odam yo'q esa,

Jumlai hayvong'adur yakson qadu, ruxsori lab.

Shoir istibdodga qarama-qarshi o'laroq madaniyat va ma'rifatning taraqqiyoti uchun kurashadi. Shuning uchun ham mutafakkir gumanistik qarashlarining negizini inson va uning aqliy kamoloti tashkil qiladi. Ogahiy "Hazin ko'nglim'ga saxbai" she'rida mol-u mulk o'tkinchi, ilm-u hikmat va uning vositasida ma'rifaflil kishilarning qilgan ezgu ish va amallarigina boqiydir degan ijtimoy-falsafiy g'oyani bildiradi. "Degil insonga so'z" g'azalida esa insonning yuksak fazilatlari, dono, aqlli koshilarning ibratli so'zlarini gavharga o'xshatib, ularni nodon va johillarga qarshi qo'yadi.

Ey ko'ngil, odam xayol aylab dema nodong'a so'z,

Chunki ul inskn emas, topsang degil insonga so'z.

XULOSA

Muhammad Rizo Ogahiy asarlarini tahlil qilar ekanmiz ulardagi yuksak axloqiy ma'naviyfazilatlar insonni ezgulikka, oliyjanob ishlarga yetaklaydi. Maqoladagi tahliliy kuzatishlardan shunday xulosa chiqadiki, birinchidan Ogahiy insonning har bir xatti-harakati va niyati ma'naviyatga, axloqiylikka tegishli insonning barcha xatti- harakatlari ma'navif axloqiy, me'yorlar bilan o'lchanadi. Ikkinchidan Ogahiy ma'naviy-axloqiy fazilatlarni universal voqelik darajasida tushunganlar, shuning uchun kishilarga hurmat e'tibor, vatanparvarlik, fidoyilik, ma'rifatparvarlikni ma'naviy-axloqiy qadriyatlar bilan birga olib borishga da'vat etganlar. Ogahiy ijodidagi bunday ma'naviy-axloqiy fazilatlarga universal voqelik sifatida qarash Xorazm mutafakkirlari ijodida , dunyoqarashida yorqin namoyon bo'ldi. Uchinchidan, Ogahiy asarlatida ilm-ma'rifat insonga xos ma'naviy-axloqiy fazilat sifatida qaraladi.

Xususan insonning ma'naviy kamolotga erishishida ilmning ahamiyati beqiyosdir. Ilm-ma'rifatga erishishdan maqsad esa "iki dunyo saodatini egallash", jaholatdan qutulish, ezgu ishlarni amalga oshirishdir. Demak Ogahiy ma'naviy-axloqiy qarashlaridan eng asosiy va umumiy xulosa shuki: "Ilm ilm uchun emas, balki insonning ma'naviy kamoloti uchun zarur!"

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Muhammad Rizo Ogahiy. Asarlar. VI jildlik, Ijild Devon.-T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1971.-54.b
2. Muhammad Rizo Ogahiy. Asarlar. VI jildlik, 1 jild Devon.—T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1971.-367.b
3. "Munis ul-ushshoq" O'zFAShI. Inv N-°940.la varoq
4. Karimov T. Qodirov M. Ezgulikning ijtimoiy mazmuni va uning takomil bosqichlari. Ezgulik yo'lida ilmiy to'plam. Mas'ul muxarrirlar I.S.Saifnazarov. Toxir Karimov.—:2006. -18b.
5. Muhammad Rizzo Ogahiy. Asarlar. VI jildlik, Ijild Devon.-T.:G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va San'at nashriyoti, 1971.-71 b
6. Muhammad Rizo Ogahiy. Asarlar. VI jildlik, 1 jild Devon.-T.:G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va San'at nashriyoti, 1971.- 110 b
7. Muhammad Rizo Ogahiy. Asarlar. VI jildlik, 1 jild Devon. —T.: G'.G'ulom nomidagi Adabiyot va San'at nashriyoti, 1971.- 119 b